
Väyrys-jupakka ja suomalainen eliittikuvio

Tom Moring

Paavo Väyrysen Vladimirov-keskustelujen taustalta löytyy muutakin ns. "maan tapaan" liittyvää kuin keskustelut naapurimaan edustajien kanssa. Ahti Karjalaisen muistelmien "kautta" kerrottu tapaus voidaan analysoida poliittisen eliitin tasolla usein toistuvan kertomuskuvion avulla. Tämä kuvio on generoinut poliittisia "petos"keskusteluja läpi koko Suomen sodanjälkeisen kauden. Näiden keskustelujen rajoitettu vaikutus poliittisten johtajien toimintaan viittaisi siihen, että poliittinen eliitti 80-luvulle asti on ollut suhteellisen immuuni kovenevallekin poliittiselle julkisuudelle. Vasta vuoden 1982 presidentinvaalit osoittivat sellaista äänestäjien reagoitiherkkyttä joka saattaisi pakottaa poliittisia johtajia ottamaan "petos"kuviota huomioon omassa toiminnassaan. Kuitenkin kuvio toistui jo seuraavien presidentinvaalien kampanja-asetelmissa.

Tämän artikkelin aineisto perustuu viime kuukausien runsaaseen julkiseen keskusteluun Suomen ja Neuvostoliiton välisen viestinvaihdon pelisäännöistä ja "maan tavasta" sekä erääseen aiemmin tehtyyn vallankäytön analyysiin (Moring 1988). Analyysin taustalla on eräs keskusteluissa usein esillä oleva demokratian konseptio. Tämä konseptio perus-

tuu kolmeen teoreettisluontoiseen oletukseen, joiden avulla demokraattisen järjestelmän toiminta voidaan kytkeä poliittiseen julkisuuteen.

(1) Ihmiset pyrkivät yleensä saamaan politiikassa aikaan itsensä kannalta mahdollisimman hyviä tuloksia. Tämä rationaliteettia koskeva oletus (Elster 1978, 159) ei kerro mitään tuotosten laadusta vaan rajoittuu lähtökohtiin. Eri vaihtoehtojen punnitseminen on henkilökohtainen asia, josta käytetään ilmaisua "parametrinen preferenssi". Yksilötasolla muodostetut preferenssirakennelmat eivät välttämättä ole ristiriidattomia.

(2) Jos ihmisten pyrkimykset toteutuisivat politiikassa sellaisenaan, ne ainakin osittain kumoaisivat toisensa. Ryhmätasolle siirrettyinä sosiaalisina ja poliittisina tavoitteina preferenssirakennelmat ovat jo huomattavasti virtaviivastuneet. Tällaisina ne muodostavat lähtökohdan poliittisten eliittitason toimijoiden toiminnalle. Tässä strategisen rationaalisuuden maailmassa sovitetaan eri ryhmien – ja viime kädessä eri lailla ryhmiteltyjen ihmisten – väliset edut toisiinsa. Tämä yhteensovittaminen on poliittisten eliittitason toimijoiden erityinen tehtävä (Czudnowski, 1987, 6).

(3) Tässä toiminnassa poliittisia johtajia ei

sido niinkään jokin "yleishyvä" tai kannattajien kulloisena hetkenä vaalimien mieltymysten aistiminen ja noudattaminen. Eliitti toimii tulostavasti (Lewin, 1984, 386-390). Vastuuta kannetaan kolmella tasolla: eliittikentän sisällä (mm. "yhteistyökyvyn" ja "uskottavuuden" muodossa), ryhmätasolla (pysyvä esim. puoluejohdossa vai ei) ja suhteessa kannattajiin (esim. eduskuntavaaleissa). Demokratiassa toimiva poliittinen johtaja joutuu otamaan kaikelta kolmelta taholta tulevat uhat todellisina.

Julkisuus kannatuspohjan sääntelijänä

Nykymaailmassa joukkoviestintävälineiden kautta syntyvä julkisuus oletetaan merkittäväksi tekijäksi kannattajakentällä tapahtuvien muutosten sääntelijänä. Suorimpana tämä näkyy Yhdysvalloissa. Ilmiötä onkin nimetty politiikan ja julkisuuden suhteen "amerikanisoinniseksi". Monessa maassa julkisuuden valokeilaan väärällä tavalla joutunutta poliitikkoa kohdellaan armottomasti myös eliittikentän sisällä, ennen kuin julkisuus edes ehtii vaikuttaa kannatusmuutoksina. Näin erotettiin Ruotsissa oikeusministeriä ns. Ebbe Carlsson tapauksen yhteydessä, vaikka kannattajakunta tuki entistä ministeriä myös jupakan jälkeen.

Vanhastaan tiedetään kuitenkin, että julkisuus on vain yksi kannatuspohjan sääntelijä monen joukossa. Sellaisenaan yhden ja saman "julkisen sanan" viestimä sisältö ei ole vaikutukseltaan vakio. Esimerkkeinä voidaan mainita kaksi lähtökohdiltaan erilaista mekanismia, joiden välityksellä julkisuuden mukaantuoma vaikutus tahtuu: *organisatorinen tekijä* (me vastaan he -ilmiö) ja *käsitteellinen representaatio* (kieli- ja kulttuuripohjaiset merkityserot). Mekanismit ovat rinnakkaisia eivätkä suinkaan toinen toisensa poissulkevia.

Organisatorinen tekijä perustuu havaintoon, että poliittisten puolueiden kannatuspohjat ovat varsin vakaita ja (yleensä) hitaasti muuttuvia. Julkisuus, heijastettuna sosiaalisen ja poliittisen organisoitumisen kautta, saattaa saada aivan erilaisia seuraamuksia kuin julkisuudessa esille tuodut normatiiviset väittämät sellaisinaan edellyttäisivät. Esimerkki tästä on tilanne jossa julkisuus koetaan poliittisesti tarkoitushakuiseksi hyökkäykseksi. Voidaan olettaa että tämä tekijä on erityisen merkittävä, jos kenttä joka kokee "hyökkäyksen" todeksi on suhteellisen homogeeninen eikä ole vaihtoehtoisten poliittisten ratkaisujen houkutuksille altis.

Kieli itsessään, sosiaalisena ja kulttuurisena ilmiönä, kantaa normatiivisia merkityssisältöjä (Shapiro 1988, 94, 122). Jos kielen kantamat merkityserot eri osakulttuurien välillä tässä mielessä ovat suuria ja osakulttuurit sisäisesti yhtenäisiä (= maksimaalinen ryhmien välinen ero sekä maksimaalinen ryhmien sisäinen homogeenisuus), representaatiokuilu saattaa ilmetä saman julkisen kuvan kokonaan erilaisina tulkintoina.

Lähtökohta poliittisen julkisuuden merkityksen korostamiselle on oletamus että tämä julkisuus viestintävälineiden välittämänä ja tuottamana ei ole arvovapaa vaan kantaa jonkinasteisia vallitsevia normatiivisia latauksia. Julkisuus voi tässä mielessä olla hajaantunut (esim. eri puolueiden julkaisut puolueiden "sydänasioita" kuvaillaessaan) tai yhtenäinen (valtalehtien, TV-uutisten ja radio-uutisten ammattitoimittajien käyttämän yhtenäisen käsitteistön kantama arvosisältö).

On helppo osoittaa yksittäisiä esimerkkejä, jossa viestimien välittämällä ja tuottamalla julkisuudella on ollut huomattavaakin merkitystä poliittisen kentän sääntelijänä. 80-luvun alkupuolen väärinkäytösten paljastaminen ("rötösherrajahti") oli tällainen tapaus. Poliit-

tisen julkisuuden kantamat arvoisällöt voidaan kuitenkin ajatella hienovaraisemmiksi, ne liittyvät poliittisen kentän omien "pelisääntöjen" noudattamiseen tai noudattamatta jättämiseen.

Tällä tavalla käsitteellistettynä viestinten kautta tapahtuvaa sääntelyä ajatellaan lähinnä kollektiivisten seurausten kautta, organisaatio- ja kannattajakuntatasoille "vaikuttamisena". Vaikka viestimillä on vaikutusta myös eliittikentän sisällä toimivaan vallansääntelyyn, joukkoviestinten omin ja ainutlaatuisin piirre on tässä mielessä kuitenkin näiden suorassa kosketuspinnassa laajaan yleisöön.

Viestintävälineiden toimiessa yllä kuvatulla tavalla niiden suora kosketuspinta siihen laajaan yleisöön, joka toisella ulottuvuudella muodostaa eri puolueiden jäsenistön sekä kaikkien puolueiden äänestäjäkunnan, on sellainen tekijä joka määrävällä tavalla voisi vaikuttaa poliittisten eliittitason toimijoiden toiminta-ehtoihin. Tämä edellyttää että demokraattisen järjestelmän sääntelymekanismit reagoivat erään perusmallin mukaisesti: (1) julkinen sana tuo asiat julkisuuteen ja (2) muodostuneen julkisen tiedon pohjalta äänestäjät tekevät johtopäätöksensä.

Yleisesti myönnetään että on vähintään kyseenalaista, toimiiko yllä kuvattu yksinkertaisesti kausaalisuhte todella. Voidaan kuitenkin ajatella että vaikei kausaalisuhte olisi näin yksinkertainen, saattaa se silti vaikuttaa poliittisen kentän eliittitason toimijiin. Tässä yhteydessä puhutaan äänestäjien lisääntyneestä liikkuvuudesta. Puolueilla on vankat tukiryhmänsä, mutta voittaja on se joka lisäksi kerää liikkuvista äänestäjistä leijonanosan. Jonkun poliittisen johtajan ympärille muodostunut julkisuus tai hänen julkinen kuvansa voi muodostua niin suureksi kustannustekijäksi puolueelle että johtajaa halutaan vaihtaa

toiseen henkilöön. Tämäkin peli käydään monella tasolla: vaihdon alullepanija voi olla muu eliitti, puolue, tai äänestäjäkunta.

Kaikessa karkeudessaan yllä olevalla käsitteellisellä rakennelmalla on selviä yhtymäkohtia siihen keskusteluun jota on käyty Suomen Keskustan puheenjohtajasta Paavo Väyrysestä ja ns. Vladimirov-jupakasta. Väyrysen toiminta hänen keskustellessaan Suomen asioista ulkovaltojen edustajan kanssa omien tai puolueensa etujen nimissä liittyy — laajassa mielessä — erääseen "petos"teeman¹ kertomakuvioon jonka mukainen asetelma on toistuvasti esiintynyt julkisuudessa Suomen sodanjälkeisessä politiikassa. Vain osaksi havaitsemamme kuvio kytkeytyy — kuten tässä tapauksessa — yhteyksiin vieraan vallan edustajiin. Mutta kaikissa tapauksissa se on tukeutunut eliittitasoon, jättäen kannattajatason reaktiot omaan arvoonsa.

Tämä viittaisi siihen että suomalaisen poliittisen julkisuuden merkitys "kustannustekijänä" tulosvastuulliselle poliittiselle johtajalle — demokraatiakonseptioomme vertailtuna — muodostuisi sekundääriseksi suhteutettuna poliittisen eliitin kentällä kuitattuihin "hyötyihin". Useimmiten kertomukset perustuvat poliittisten tekojen järkiperaistaviin selityksiin, joissa rationaliteettia arvioidaan tekijän kannalta. Kertomuksia analysoimalla voimme valaista niitä poliittisia struktuureja, jotka ovat johtaneet siihen "maan tapaan" joka tuottaa "petos"käsitteestä käytyjä keskusteluja.

Transgressiivinen teko

Keskustelut poliittisesta "petoksesta" yhtyvät poliittisen toiminnan kentän luovuuden lähteisiin: poikkeava teko. Poikkeavaa, normistoa ylittävää tekoa voidaan kutsua "transgressiiviseksi" siltä osin kuin tämä teko itsessään muuttaa kenttää ja sen normistoa tai rakentuu

kentässä tapahtuvien, muualta aiheutuvien normimuutosten varaan. Määritelmän ydin on että teko "paljastuessaan" kohtaa toisenlaisen normiympäristön kuin tekohetkellä vallitseva.

Aidosti transgressiivista tekoa kuvaavaa kertomusta voidaan skemaattisesti verrata normiympäristöön A.J. Greimasin tunnetun aktanttimallin avulla. Tällöin voidaan kertoa kaksi tarinaa: tekohetkellä vallinneen normiston mukainen tarina kontrastoituu tekijän tavoitteleman tilanteen kautta selitettyyn apologettiseen tarinaan.²

Aikaisempia "petoksia"³

Tällä tavalla analysoitavissa olevia asetelmia on löytynyt Suomen sodanjälkeiseltä kaudelta useita, ja yleensä jonkinasteisten käännekohtien yhteydessä. Sodanaikainen rauhanoppositio kuvastuu kaksoisskeeman kautta (eteenkin sodanjälkeinen uusi eliitti joka liittyi rauhanoppositioon varsin harkiten). Presidentti Urho Kekkosen vaaliin liittyvä kuuluisa 151. ääni (tai äänet) voidaan analysoida kuvion kautta. Väinö Leskisen kelkankäännös 1960-luvun puolessavälissä asevelirintaman johtoasemista Kekkosen tukijaksi on ilmeinen esimerkki kaavyion mukaisesta kaksoistarinasta. Väyrysen julkisuus toisessa yhteydessä 1981 syksyllä (Väyrysen kävellessä keskustapuoluelaisten ministerikollegojensa yli budjettineuvotteluissa ennen tietoa Kekkosen sairastumisesta⁴) tulee hyvin lähelle tätä kertomakaaviota. Yhteistä on kaikissa näissä tapauksissa (ja syy siihen että puhumme tässä "petos"skeemasta) se, että mainituista tapauksista on julkisesti käyty keskustelua poliittisen "petoksen" nimikkeellä.

Usea näistä "petoksista" on vaikutukseltaan osoittautunut onnistuneeksi sekä kauaskantoiseksi (rauhanoppositio, Leskisen kelkan-

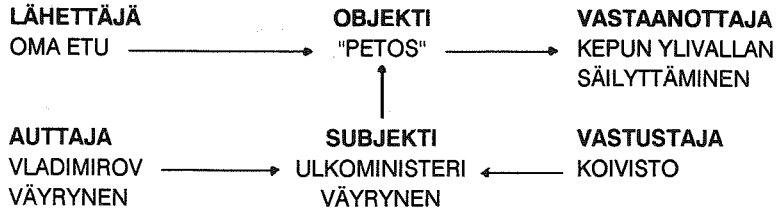
käännös). Oleellinen piirre koko asetelmaa ajatellen on kuitenkin se, millaisiksi kustannustekijät ja hyötytekijät tekijän preferenssiharkinnassa näyttäisivät muodostuvan. Jos kustannusarvio normia säätelevällä kentällä (tässä yhteydessä puolueen kenttä tai äänestäjät) osoittaa ratkaisevasti suurempaa menetystä kuin hyöty tavoitellulla eliitti-kentällä, kyseessä on mitä ilmeisimmin liiallinen riski. On todettu että "petos"-malli perustuu kertomuksiin, joissa painopiste on eliittitason kuvioiden kautta vaikuttamisella, jopa normeista poiketen.

Koska poliittinen viestintävälineiden kautta syntyvä poliittinen julkisuus ulottuu suoraan kannattajatasoille, nimenomaan julkisuudella, ja siis tällä tavalla muodostuneilla kertomuksilla, voisi olla ratkaiseva merkitys toiminnan pidäkkeenä. Näin ollen voidaan olettaa että "demokratiakonseption" toimivuus perustuu yhtälöön, jossa alttius riskintoon eliittitasolla (suorittaa normipoikkeama joka saattaa tulla julki) on käännteinen poliittisen julkisuuden ylläpitämisen normiston voimakkuuden ja ehdottomuuden kanssa.

Väyrynen ja Vladimirov, kolme tarinaa

Jos tähän kaavaan istutetaan Keskustapuolueen puheenjohtajan / Suomen ulkoministerin Paavo Väyrysen 18.9. 1981 käymä keskustelu ministerineuvos Viktor Vladimirovin kanssa (teko: kytkeä Suomen ulkomaankauppa ja presidentinvaalit) Väyrysen toimintaa kritikoivasta näkökulmasta, saadaan kuvion 1 mukainen asetelma.⁵

Kuvausta voi tarkentaa lisäämällä muita keskustelussa esillä olleita аспекteja (Väyrysen puheenjohtaja-asema verrattuna hänen asemaansa ulkoministerinä, oliko yhteistyökaavan tavoitteena vain lisätä kauppaa Neuvostoliiton kanssa vai väliaikaisesti jäädyttää

Kuvio 1

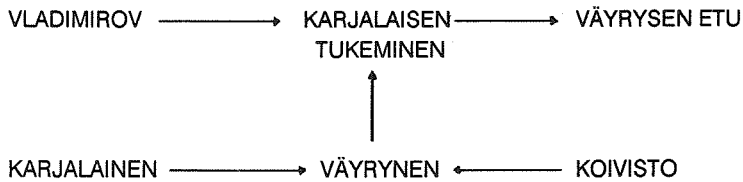
Aktanttimalli ja eräs julkisuudessa esiintynyt kuva Väyrysen Vladimirovin kanssa käymästä keskustelusta

sitä kunnes sitä voidaan voitokkaan kampanjan jälkeen taas lisätä jne.). Tässä yhteydessä riittänee että toteamme kuvan olevan vajaa, mutta kertovan jotain oleellista siitä normiympäristöstä jossa Väyrysen teko paljastui.

Väyrysen julkisuudessa esitetystä apologeettisesta näkökulmasta (vrt. Väyrysen selvitys perustuslakivaliokunnalle, Helsingin Sanomat 1.11. 1989) tekoa voidaan vastaavasti kuvata kuvion 2 mukaisesti.

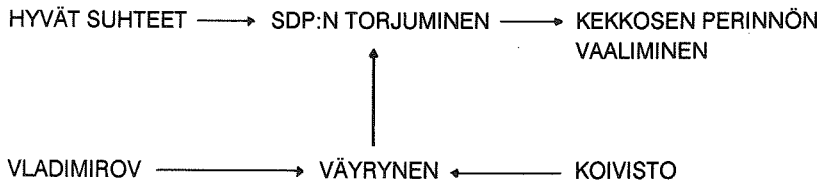
Apologeettinen kuvio perustuu tilantee-

seen, jossa teko paljastui normiympäristössä joka oli selvästi teolle vihamielinen. Pienin syy tähän ei suinkaan ollut presidenttivaalin tulos vuonna 1982 ja uusi hallitusasetelma 1987, jotka yhdessä perusteellisesti murtivat Keskustapuolueen asemat poliittisten eliittien kentällä. Oletetaan että maan poliittinen kehitys olisi ollut toinen ja että tekoa oltaisiin päästy perustelevaan voitettun presidentinvaalin jälkeen. Tällöin se olisi ehkä saanut kuvion 3 mukaisen luonteen.

Kuvio 2

Väyrysen ja Vladimirovin keskustelut apologiana

Kuvio 3

Väyrysen ja Vladimirovin keskustelut sankaritekona

Kyseinen spekulatio ei ole täysin vailla pohjaa. Kuvioiden 1 ja 2 välinen jännitys tuo etemme paljastuneen asetelman nykyisessä poliittisessa tilanteessa. Mutta vasta kuvion 3 avulla voi selittyä myös se tänään uskomattoman uskaliaalta tuntuva käydyin keskustelun kirjallinen dokumentti, joka löytyi Ahti Karjalaisen arkistosta.

Mielenkiintoinen peruslähtökohta Paavo Väyrysen selvityksessä perustuslakivaliokunnalle on se seikka, että hän itse selittää tekonsa puhtaasti eliittitason toimintaympäristön sisällä. Väyrynen tuki Karjalaista – yhdessä Vladimirovin kanssa – siitä huolimatta, että hän sanoo jo silloin arvioineensa että Virolaisesta tulisi puolueen presidenttiehdokas. Näin esitettyinä Väyrysen omat prioriteetit asettuivat huipputason toimintaympäristön varjelemiseen, jopa puolueen kannattajakunnan enemmistön tahdon toteutumista vastaan.

Oletamus poliittisen julkisuuden merkityksestä merkitsee että Väyrysen päätös katsotaan riskinotoksi joka liittyy poliittiseen imagoon. Jos tekijä joutuisi tilittämään tapahtumaa julkisesti, saattaisi hänen kannatuksensa puolueen sisällä kärsiä. Hyöty taas on suhteessa aktiivisuuden osoitukseen eliittikentän sisällä. Aktiivisuuden osoittaminen (jopa dokumentoiminen kirjeen avulla) saattaisi josain vaiheessa olla peräti tavoiteltavaa, jos sosialidemokraatteja presidentinvaaleissa pystyttäisiin torjumaan.

On syytä kiinnittää huomiota kuvioiden 1 ja 3 väliseen ajalliseen perspektiivieroon. Nimenomaan tähän liittyy rakennelman transgressiivisuus: hyödyt on tarkoitus kuitata valitsevasta poikkeavassa normatiivisessa ympäristössä.

Rakennelma ei tullut julkisuuteen kuvion 3 mukaisesti. Se julkaistiin Väyrysen kannalta mahdollisimman epäedullisella tavalla, päin-

vastaisessa järjestyksessä. Väyrynen joutui kuittaamaan tekonsa tilanteessa jossa hänen johtamansa puolue oli menettänyt valta-asemansa. Tämän lisäksi eliittitason kuvio oli teon paljastumishetkellä muuttunut täysin. Suomen sisäinen eliittiasetelma ei enää perustunutkaan ulkopoliittisessa johtoasemassa olevan keskustapuolueen varaan, perusta johon Väyrysen teko näyttäisi täysin tukeutuneen. Kyseessä oli siis epäonnistunut poliittinen investointi, josta tuli sapiskaa sekä julkisuudessa että kabinettien portinvartijoilta.

Haluaisimme kuitenkin osoittaa joitakin jatkoanalyysia ajatellen oleellisia seikkoja: (1) Väyrynen selittää tekonsa viittaamalla suoraan eliittitason asemien vahvistamiseen, (2) yllä olevan käsite-erittelyn mukaan riskinoton tulisi liittyä julkisuuteen ja sitä kautta tapahtuviin kannattajakentän mahdollisiin reaktioihin sekä (3) teon paljastuttua Väyrynen jatkaa edelleen puolueensa puheenjohtajana ja tulevana presidenttiehdokkaana.

Julkinen paheksunta pieni kustannustekijä

Tästä seuraa ensimmäinen johtopäätöksemme. Suomessa poliittinen julkisuus ei määrittele normista poikkeavia eliittitason toimijoita ulos kentältä, jos he vain muuten pystyvät säilyttämään asemansa eliittitasolla. Eliitti näyttäisi olevan suhteellisen panssaroitu verrattuna esimerkiksi Ruotsiin tai Yhdysvaltoihin, missä voimakkaasti kielteinen julkisuus herkemmin johtaa johtopäätöksiin poliittisten eliittien tasolla.⁶ Tämä johtopäätös ei suinkaan perustu pelkästään yhteen tapaukseen. Irrottuaan sotapolitiikasta, Suomen sodanjälkeinen johto piti – tosin poikkeusoloissa, mutta kuitenkin – valtansa vaikka hallituksen politiikan yleinen kannatus Paasikiven omien arvosten mukaan oli vain 25 pro-

sentin luokkaa (Nousiainen 1985, 162). Kelkankääntönsä ja vuoden 1968 presidentinvaalien jälkeen Leskinen menetti puolet henkilökohtaisista äänistään ja putosi eduskunnasta vuonna 1970. Tämä ei estänyt häntä nousemasta ministeriksi. Myös loikkaus vuoden 1956 presidentinvaalissa hyväksyttiin, eikä asia liiemmin rasittanut presidentti Kekkonen asemaa.

Mainitsemamme esimerkkien lisäksi tulisi ottaa huomioon että Neuvostoliiton taholta tulleilla viesteillä oli ollut ratkaiseva merkitys vuoden 1958 noottikriisin ja vuoden 1961 Honka-liiton laukaisemiseksi. Kaikissa näissä tapauksissa yleiseen kannatukseen ja julkiseen mielipiteeseen perustuva politiikan rakentelu sai väistyä eliittitasolla tapahtuvien ratkaisujen edeltä.⁷

Ei liene liioiteltua kutsua Suomea poliittisena järjestelmänä eliittipainotteiseksi. Ne harvat äänestäjätason purkaukset jotka esiintyivät ennen vuotta 1982 (merkittävimmät olivat vasemmisto-enemmistöt vuonna 1958 ja 1966 sekä SMP:n suurvoitto vuonna 1970) eivät päässeet murtamaan eliittitasolla vallinneita peruskuvia. Näihin kuvioihin liittyi oleellisesti luottamuksellisten suhteiden rakentaminen ulkovaltoihin ja erityisesti Neuvostoliittoon.

Tällä tasolla ratkaistiin valtakuviot siitä asti kuin rakennelma vuosien 1944-48 kovassa koulussa luotiin. 50-luvun lopun pyrkimykset rakentaa asetelmaa uudelleen alhaalta päin törmäsi Kekkoseen ja ulkopoliittisiin realiteetteihin.

Vuoden 1982 äänivyöry Koivistolle oli ensimmäinen alhaaltapäin lähtenyt mullistus joka myllersi myös huipun. Tämän uhriksi joutui myös Paavo Väyrynen. Mullistus oli ensi laukaus muutoksille koko siinä poliittisessa toimintaympäristössä johon siihen asti tehty politiikka oli perustunut. Tänäpäin näemme

muutoksen syvyyden Moskovan johtajien viesteissä siitä että sodanjälkeinen kausi Euroopassa on päättynyt.⁸

Muuttuiko Suomi todella

Yllä kuvatun kehityksen perusteella on mielenkiintoista tarkkailla, missä määrin Kekkonen kauden paljon puhuttu "maan tapa" ja siihen liittyvä eliittikuvio todella muuttuvat. Jos Suomessa syntynyt käytäntö olisi ulkoisiin suhteisiin perustuva, ja jos tämä tekijä nykyään sisäpoliittisen vallan määräävänä tekijänä olisi ratkaisevasti heikentynyt, voisi olettaa että Suomen sisäinen huippupainotteisuus vähitellen vaihtuisi suurempaan herkkyyteen suhteessa äänestäjäkunnan mielipideilmaisuihin. Entisistä eliittipelaaajista pitäisi tulla äänestäjien aitoja edustajia.

Ainakaan tähän mennessä ei tällaisia merkkejä näy. Päinvastainen esimerkki oli vuoden 1988 presidentinvaalien asetelma, jossa pankinjohtaja Harri Holkeri luopui presidentti Koivistoa haastavista aineksista kamppanjasaan tullessaan pääministeriksi (Paloheimo 1988, 132). Esim. vaalitentissä toimittajat keskittivät paljon kriittistä huomiota nimenomaan Holkerin sitoutumiseen Koivistoon. Analyysi vaaliohjelmasta antaa aiheen olettaa, että Holkeri itse asetti tämän kytkennän hyvän äänestystuloksen edelle (Moring 1989). Tämä havainto viittaisi siihen että Suomen poliittinen kulttuuri tältä osin ei ainakaan vuoteen 1988 mennessä ollut kokonaan muuttunut. Hypoteettisesti voisi etsiä syyt vuoden 1988 asetelmaan Suomen omasta järjestelmästä ja presidentin vahvasta asemasta mieluummin kuin ulkoisista suhteista. Myös presidentti Koivisto on toistuvasti (mun muassa yllä mainitun "rötösherrajahdin" yhteydessä) esiintynyt eliittitason toimijoiden puolustajana joukkoviestintävälineissä esiintyneestä jul-

kisesta paheksunnasta piittaamatta.

Muitakin esimerkkejä eliittikuvion jatkumisesta löytyy. Kansandemokraattien entisen puheenjohtajan Kalevi Kivistön suhteet Koivistoon vaikeina hetkinä kun hallitusta pelastettiin syksyllä 1981 voidaan analysoida tätä kautta. Nykyinen maaherra Kivistö esiintyi yllättävänkin kriittisenä Koiviston haastajana presidenttivaaleissa 1988, mutta ei enää suoraan vanhan puolueensa vaan laajemman vasemmistorintaman keulakuviona. Samaan aikaan kansandemokraattinen liike oli sukeltanut syvälle ja menettänyt suurpuolueen asemansa.

Saman hallituksen valtiovarainministeri, keskustan Ahti Pekkala (jonka yli Väyrynen näyttävästi käveli hallituskriisiä enteilevässä tilanteessa syksyllä 1981, mikä vaihe päättyi Kekkonen sairastumisen tullessa julki) oli keskustalaisten joukossa ainoana kärkipaikalla pääsihteeri Gorbatschovin isäntänä Suomi-Neuvostoliitto-seuran puheenjohtajan ominaisuudessa sekä Oulun läänin maaherrana. Vuonna 1981 Pekkala oli neuvotellut valmiiksi budjettisovun, jonka keskustapuolue työvaliokuntansa päätöksellä kumosi (Blåfield ja Vuoristo 1982, 15-17).

Verrattuna Kekkonen kauden näyttaviin "Canossan matkoihin" nykyinen kuvio näyttäisi olevan hienovaraisempi. Tässä mielessä Väyrysen suurin "syyllisyys" ei niinkään näyttäisi liittyvän "poliittisiin petoksiin" sinänsä, vaan siihen että hänen ympärillään on "paljastunut" vääriä "petoksia". Paradoksaalista on että taustalta lopultakin löytyy kertomus "uskollisesta" Väyrysestä: uskollinen ei niinkään puoluejäsenistön preferensseille tai ulkoministerin tasapuolisuusvelvoitteilleen — näitä asioita punnitaan parhaillaan Koiviston tasavallan normiympäristöä vastaan — mutta uskollinen aikansa eliittikuvion lähtökohdille.

Politiikan ympärille tuotettu ja välitetty jul-

kisuus ei Suomessa ainakaan toistaiseksi ole muodostunut sellaiseksi pidäkkeeksi, joka tekisi "petos"kertomuksemme kohtalokkaaksi sen kohteeksi joutuneelle poliitikolle. Tämä viittaisi eliittipainotteisuuden pysyvyyteen Suomen politiikassa. Jos naapurisuhde pakotteena olisikin hellittänyt, eliittivalta voi löytää tarkoituksensa esim. yhdentyvästä Euroopasta. Markkinatalousajattelun ulottuminen yhä laajemmalle yhteiskuntaan vaatii virtaviivaisuutta, virtaviivaisuus vaatii määrätietoisuutta ja strategista ajattelua. Kuten yllä todettiin, strateginen "medioiminen" on nimenomaan eliittien erikoistehtävä. Näistä syistä kehitys saattaakin johtaa alati voimistuvaan eliittivaltaan.

Julkisuuden vastavoima:

Keskustapuolueen stabiili äänestäjäkuvio

Jos vertaamme lähtökohtaoletuksiamme havaintohin nimenomaan siltä osin kuin oletimme julkisuuden liittyvän eliittivallan vapausasteisiin, ilmenee räikeä ristiriita. Suomen Keskustan puheenjohtaja joka on joutunut kokemaan pahimmanlaatuisen julkisen vastoinikäymisen huonoimmassa mahdollisessa julkisessa ilmastossa näyttäisi istuvan koskemattomassa pesässä. Hänen johtamanaan puolue on nostattanut kannattajalukunsa ennätyslukemiin. Perinteisesti tämä puolue on ollut vankasti sitoutunut äänestäjäkuntansa ytimeen, sekä alueellisessa että sosiaalisessa mielessä. Tutkimuksissa on todettu että keskustalainen äänestäjäkunta on stabiili vaalista toiseen: SMP:n läpimurtoa lukuun ottamatta ylivoimaisesti voimakkain vaihdanta on ollut äänestämättä jättäneiden ryhmän kanssa (Berglund ja Thomsen 1989, Liljelund 1989).

Nyt näyttäisi kuin Suomen Keskusta lisäisi kannatustaan ylittäen perinteisen kannatuspohjan sekä alueellisessa että sosiaalisessa di-

mensiossa. Tämä viittaisi siihen, että teoria kovenevasta julkisuudesta, sen yhdenmukaistumisesta sekä mahdollisista seuraamuksista niille jotka joutuvat tämän julkisuuden valokeilaan joutuu ahtaalle. Olemme yllä esittäneet kaksi vaihtoehtoa missä julkisuus joko suodattuu tai kääntyy osakulttuurin sisällä merkitykseltään toisenlaiseksi. Molemmat voisivat olla selitysvoimaisia, jos Suomen Keskusta pitäisi asemansa tai vahvistaisi sen oman kannatuspohjansa yhä täydellisempänä mobilisointina. Mutta selitykset eivät päde siltä osin kuin puolue valtaa uutta alaa.

Tähän löytyy monta selitystä. Ensinnäkin keskustalainen lehdistö ja sen puolueen kannattajakuntaa laajempi peitto osassa Suomea voi olla yksi selitys. Tämä pysyy poliittisen julkisuuden "vaikutusolettamuksen" puitteissa, vaikutuserot selittyvät kertomuserojen kautta. Toiseksi voi myös olla niin että julkisuus ei vaikuta niin kuin julkisuuden oma normatiivisesti värjätty "tarina" itse edellyttäisi. Ihmiset eivät pääta puoluekannastaan niillä perusteilla jotka näkyvät julkisessa keskustelussa.

Kolmas, nimenomaan keskustalaiseen kenttään sovellettu selitys on että julkinen keskustelu ei vaikuta samaan suuntaan kuin siellä esiintyvät arvolataukset edellyttäisivät. Tarinat muuttuvat riippuen missä niitä kerrotaan. Toiseksi mainittu selitys viittaa tasovirhepäätelmään: päätökset mikrotasolla tehdään henkilökohtaisista lähtökohdista joiden kytkentä makrotason keskusteluun on olematon tai vajaa. Kolmas vaihtoehto viittaa konstruktiovirhepäätelmään. Edellytetään että kaksi ilmiökenttää jotka kytkeytyvät toisiinsa ovat samanlaisia.

Voidaan kuitenkin osoittaa kolmaskin virhepäätelmä: se että kaikilla jonkun puolueen kannattajilla olisi samat tai edes samantapaiset syyt toiminnalleen. Siinä vaihdannassa joka on käynnissä Suomen Keskustan kannatus-

lukujen osalta ei välttämättä tapahdu yhden-suuntaista liikettä, eikä yksi motiivi riitä sitä selittämään.

Emme vielä tiedä mihin keskustelu Suomen Keskustan ja sen puheenjohtajan hallituskelpoisuudesta vie. Väliakatietomme antaisi kuitenkin aiheen ratkaisevaan päätelmään. Viimeistään paradoksaalisuus joka ilmenee suuren viestintäkoneiston yhteisen paheksunnan ja Suomen Keskustan menestyksen vertailussa osoittaa että Suomi on poliittisten eliittitason toimijoiden kultainen maa. Täällä eivät mielipidemittaukset määrää poliittisia johtajia jäähyllä poliittisen julkisuuden valokeilan osoittamassa tahdissa. Kansa kulkee kulkuaan, ja johtajat toiminevat viisaasti jos he vastakin luottavat lähinnä toisiinsa.

Viitteet

1. Petos (ruotsin "svek") käytetään tässä sanan laajassa mielessä. Emme tarkoita valtiopetosta tai petosta juridisessa mielessä ("förräderi"), vaan määrittelemme käsitettä normipoikkeaman kautta. Poliittinen "petos" liittyy normia kantavan ryhmän ja normin rikkojan väliseen legitimitettsuhteeseen. Jos normin rikkoja on sidoksissa petoksesta syyttävään ja normia kantavaan ryhmään, "petos" katsotaan tapahtuneeksi (Moring 1988).
2. Emme tässä pohdi asianomaisten motiivien toteamiseen liittyviä vaikeuksia (vrt. Moring 1988). Riittää kun hyväksymme lähtökohdan että poliittinen toiminta eliittitasolla yleensä selitetään tarkoituksenhaikuisena toimintana. Arviot jonkun teon taustalla olevista vaikuttimista on sidottu tämän teon deskriptioon ja rationaliteettiolettamukseen. Esittämämme arvio vaikuttimista on riippuvainen kuvauksen täsmällisyydestä sekä rationaalisuusoletuksen oikeutuksesta. Tässä mielessä emme väitä että kuvauksemme olisi "tosi" (määre jonka mielekkyys kvalitatiivisessa yhteiskunta-analyysissä muutenkin on vähintään kyseenalainen, vrt. Salner 1989, 48). Kaikessa rajallisuudessaan lukutapamme kuitenkin vastaa julkisesti esitettyjä ja julkisuuden kautta muodostuneita "todellisuustarinoita".
3. Ks. Moring 1988.

4. Tämäkin tapaus saa lisävalaistusta nyt paljastuneesta kirjeestä, jossa Väyrynen avoimesti valittaa Eino Uusitalon passiivisuutta (Karjalainen 1989, s. 238, ja Suomen Kuvalehti 40/89).
 5. Vrt. Karjalainen 1989, Suomen Kuvalehti 40/1989, Uusi Suomi 5.10.1989.
 6. Voimme sinänsä kyseenalaistaa Ruotsissa tapahtuvan poliittisen julkisuuden ja poliittisen kentän reaktioherkkyyden kytkentymistä valitsijakenttään. Vaikka vaalianalyysit ovatkin osoittaneet "liikkuvien äänestäjien" osuuden lisääntymisen, Ruotsi kuten Suomi on edelleen mitä suurimmassa määrin sosiaalisen organisoitumisen kautta rakenteistuva yhteiskunta. Suurempi herkkyys julkisuudelle saattaa liittyä eliittikentän sisäisiin paineisiin sekä Suomen presidentin tapaisen "erotuomarin" puuttumiseen.
 7. Listaa voitaisiin pidentää lisäämällä siihen vaalitulokset ja tulosten huomioon ottaminen hallituksen muodostamisessa. Tämä argumentti ontuu kuitenkin sikäli kun se edellyttää, että eniten ääniä lisännyt suuri puolue automaattisesti saisi hallituksen muodostamisvastuun. Suomessa koalitiokelpoisuus vie hallitukseen (Jansson 1987).
 8. Puhuessaan Finlandia-talossa 26.10.1989 Mihail Gorbatschov kiteytti yllä kuvaamamme eliittitoiminnan ehtoja yhteen mielenkiintoiseen historiallista kautta rajaavaan lauseeseen: "Nyt kun sodanjälkeinen kausi on päättynyt, neuvostoliittolais-suomalaiset suhteet jäävät ainoaasi historiaan kansainvälisissä asioissa osoitetun kunniantunnon vertauskuvana, symbolina sanaan kohdistuvasta kunnioituksesta ja uskollisuudesta, esimerkkinä siitä, miten tärkeä osa saattaa maailmanpolitiikassa olla kumppanin luotettavuudella ja luottamuksella kahdensivälisissä suhteissa."
- Kirjallisuus**
- CZUDNOWSKI, Moshe M.: "Political Man" and Strategic Games: Elite Theory and a Case Study. Paper presented at the Annual meeting of the American Sociological Association, Chicago, August 17-21, 1987.
- BERGLUND, Sten ja THOMSEN, Søren Risbjerg (toim): Modern Political Ecological Analysis. Åbo Akademi Press (painossa).
- BLÅFIELD, Antti ja VUORISTO, Pekka: Kun valta vaihtui. Mitä todella tapahtui presidentinvaaleissa 1982. Kirjayhtymä, Helsinki 1982.
- ELSTER, Jon: Logic and Society, Contradictions and Possible Worlds. John Wiley & Sons, Chichester, New York, Brisbane, Toronto 1978.
- GREIMAS, Algirdas Julien: Strukturaalista Semantiikkaa. Gaudeamus 1980 (original French edition 1966).
- HELSINGIN Sanomat 1.11. 1989.
- JANSSON, Jan-Magnus: Koalitiokelpoisuus vie meillä hallitukseen. Helsingin Sanomat 27.12. 1987.
- KARJALAINEN, Ahti; Tarkka, Jukka: Presidentin ministeri. Ahti Karjalaisen ura Urho Kekkosen Suomessa. Kustannusosakeyhtiö Otava, Helsinki 1989.
- LEWIN, Leif: Ideologi och strategi. Svensk politik under 100 år. P. A. Norstedt & Söners förlag, Stockholm 1984.
- LILJELUND, John: Centerpartiet, väljarna och väljarvandringarna 1966-1988 – en analys med ekologisk inferens. Lisensiaattitutkielma, Helsingin Yliopisto, Yleisen valtio-opin laitos 1989.
- MORING, Tom: Party Changes, Interest Group Formation, and Political Elite Behavior in Finnish Post-war Politics. Paper presented at the ECPR joint session of Workshops, Rimini April 5-10 1988, Workshop on Patterns of Elite Transformation in Western Europe.
- MORING, Tom: Power Under Cross Pressure. Presidential Candidate Interviews 1988. Teoksessa: HÄNNINEN, Sakari and PALONEN, Kari (eds.). Texts, contexts, concepts (painossa).
- NOUSIAINEN, Jaakko: Suomen presidentit valtiollisina johtajina, K.J. Ståhlbergistä Mauno Koivistoon. Werner Söderström Osakeyhtiö, Porvoo, Helsinki, Juva 1985.
- PALOHEIMO, Heikki: Vuoden 1988 presidentinvaalit. Poliitikka 2/1988, 125-135.
- SALNER, Marcia: Validity in Human Science Research. Teoksessa: KVALE, Steinar (ed.). Issues of Validity in Qualitative Research. Studentlitteratur, Lund 1989.
- SHAPIRO, Michael J.: The Politics of Representation. Writing Practices in Biography, Photography and Policy Analysis. The University of Wisconsin Press, Wisconsin 1988.
- SUOMEN Kuvalehti 40/1989.